

TAALAINMAALLA AISTII suomalaisten karjamajojen nostalgiaa ja ruotsalaisten paraatipihojen kauneutta

2.9.2021 9.00

Aikaa on kulunut jo satoja vuosia, mutta vanha hirsimaja kohoaa vielä ylpeänä Taalainmaan metsässä Ruotsin sydänmaalla. Samaan aikaan Siljan-järven rannalla Tällbergin pieni kaupunki pursuaa kauneutta, siisteyttä sekä oikeaa lomapaikan tunnelmaa. Viimeinenkin heinänkorsi on leikattu ja pihanurmikko on kuin golfkenttää. Ruotsalaisetko tämän osaavat paremmin kuin me?

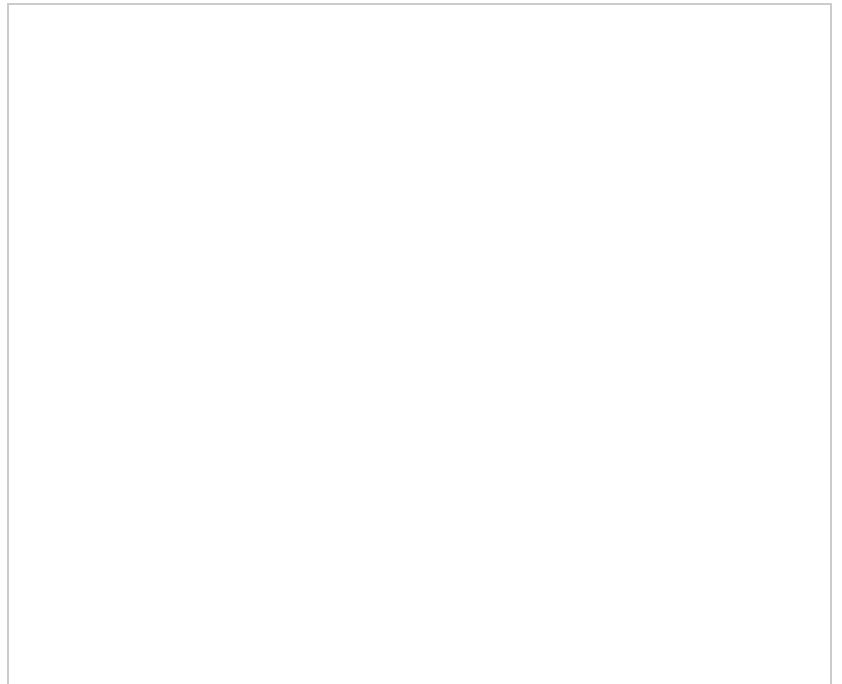
TEKSTI JA KUVAT: JORMA AULA

Kesäinen päivä keskisessä Ruotsissa loistaa kauneutta. Alkukesä oli kylmä, kuten Suomessa, mutta kesä on laskeutunut rauhallisuutta ja rauhoittavuutta huokuvaan maisemaan.

Teiden varsilla eikä talojen pihossa näy autonromuja tai pellon reunoilla maatalouskoneiden raatoja. Talot ovat hyvässä maalissa, rakennukset ryhdikkäitä ja ihmiset ystävällisiä.

Maasto on vaihtelevaa ja Siljan-järven takaa nousevia vaaroja voi verrata pohjoisen tuntureihin. Tien varret, jokirannat ja järvien poukammat on asutettu, mutta laajat metsät huojuvat kuin erämaassa kuten kauan sitten.

Yli 400 vuotta sitten aika oli toinen. Ruotsalaiset halusivat asua vesien äärellä ja laajat metsät jäivät hyödyntämättä, hoitamatta ja ennen kaikkea asumatta.

Vuonna 1579 Kustaa Vaasan nuorin poika Kaarle, myöhemmin Kaarle IX sai herttuakunnakseen Keski-Ruotsin erämaat. Jo silloin Ruotsissa osattiin asutuspolitiikan kiemurat.

Ahkerille metsien asuttajille, jollaisiksi suomalaiset oli todettu jo aikaisemmin, luvattiin maata ja seitsemän vapaata vuotta kaikista kruunun veroista.

Tältä ajalta ovat peräisin määritelvät kuten metsäsuomalaiset, suomalaismetsät, karjamajat tai kaskisuomalaiset. Monelle suomalaiselle on vielä tänäänkin tuttu myös *Vanha virsi Taalainmaan karjamajoilta*.

Ruotsalaisittain suomalaisia kutsuttiin sanoilla skogsfinnar tai svedjefinnar.

**Ahkerille metsien asuttajille,
jollaisiksi suomalaiset oli todettu
jo aikaisemmin, luvattiin maata
ja seitsemän vapaata vuotta kaikista kruunun
veroista.**

**Jo 1630-luvun alussa
ruotsalaiset jokivarsien
viljelijät alkoivat kadehtia
suomalaisia.**

Metsäsuomalaiset olivat Ruotsissa ja Norjassa asuneita suomalaisia, joita siirtyi 1580-luvulta alkaen Savosta ja Pohjois-Hämeestä Keski-Skandinavian havumetsävyöhykkeelle kaskiviljelijöiksi. Heidän jälkeläisiään asuu edelleen alueella, joka ulottuu Etelä-Ruotsin Tivedenistä aina Ruotsin Lappiin ja idässä Pohjanlahden länsirannikolta Gästriklandista Norjan Telemarkiin.

Suomalaisten muutolle ei ole yhtä ja ainoaa varmaa syytä, mutta muuton innoittajia olivat ainakin nuijasodan aiheuttama nälänhätä ja köyhät olot kotona. Myös kaskenpolttoon tarvittavat erämaat hupenivat Savossa.

Värmlannissa suomalaiset levittäytyivät 40 kuntaan, Taalainmaalla 29, Hälsinglandissa 16 ja Södermanlandissa 12 pitäjään.

Mutta historia kertoo, että jo 1630-luvun alussa ruotsalaiset jokivarsien viljelijät alkoivat kadehtia suomalaisia, joilla oli yli 900 tilaa. Ruotsalaiset katsoivat maittensa takana olevien suomalaismetsien kuuluvan heille itselleen. Ruotsalaiset eivät hyväksyneet sitäkään, että suomalaiset metsästivät myös riistan.

Vainot laajenivat niin, että suomalaisia vangittiin ja moni sai lähteä siirtolaisena Uuteen Ruotsiin, joka sijaitsee Delaware-joen varrella Pohjois-Amerikassa.

Tilanne kärjistyi vuonna 1646, kun suomalaisilta, jotka eivät halunneet oppia ruotsia, määrättiin talot poltettaviksi. Heidät julistettiin sen aikaisen kielenkäytön mukaan myös henkipatoiksi.

Myöhemmin metsäsuomalaiset unohdettiin, kunnes kielitieteilijä **Carl Axel Gottlund** ryhtyi ajamaan heidän asioitaan. Vuosina 1817-1821 hän järkyttyi suomalaisten oloista Taalainmaan, Hälsinglandin, Värmlannin ja Norjan suomalaismetsissä.

1800-luvun alkupuolella metsäsuomalaisia arvioitiin olleen noin 40 000. Nyt Värmlannin savolaismurre on kuollut ja viimeiset suomea hyvin taitaneet metsäsuomalaiset olivat **Johannes Johansson-Oinoinen** eli **Niittahon Jussi** sekä **Karl Persson**, jotka kuolivat 1960-luvun loppupuolella.

Metsäsuomalaisista on muistona suomalaisperäistä paikannimistöä. Suomalaisuuteen liittyen Hälleforsissa on poltettu alkukesästä tervamiilua vanhaan metsäsuomalaiseen tapaan.

Långshyttanin kylässä vuosikymmeniä asunut **Eino Peltoniemi** tuli puolisonsa **Elman** kanssa 1970-luvun alussa Taalainmaalle, josta tuli heidän sekä lastensa ja lastenlastensa kotipaikka. Pariskunnan koti on Hedemorassa, jossa on toiminut myös suomalainen Outokummun terästehdas. Se on antanut työtä useammallekin sukupolvelle.

Näihin maisemiin tulivat tuhannet suomalaiset asumaan.

Lähellä ovat myös suomalaismetsät ja muistona niiden siimeksessä suomalaisten asumuksia. Metsäsuomalaisen koti oli vaatimaton. Se muodostui pienestä tuvasta ja mökin toisessa päässä olevasta karjasuojasta. Valtaosa näistä on tuhoutunut, mutta jotakin on jäämässä myös jälkipolvien ihmeteltäväksi.

-Tämä on kyllä hyvä asia, että kaikki tästä historiasta ei katoa, Eino sanoo katsellessaan juuri kunnostettua tupaa.

Vaikka metsäsuomalaisten kohtalo oli kova, ovat suomalaiset nousseet sananmukaisesti tuhkasta ja painuneet tarvittaessa myös maan alle. Jossakin vaiheessa kuningas määräsi suomalaisia vangittaviksi, heidän pirttinsä poltettaviksi ja viljan hävitettäväksi.

Raudan valmistukseen erikoistuneiden ruukkien ja niiden alihankkijoina toimivien, puuhiiltä tuottavien miilujen sekä kaivostoiminnan leviäminen vaikuttivat suomalaisten oloihin positiivisesti niin Taalainmaalla kuin Värmlannissakin.

Falunin suljettu kuparikaivos on yksi pohjolan hämmästyttävimmistä museoista, jonka ahtaissa luolissa tekivät töitä myös suomalaiset.

Falunin kaupunki tunnetaan talvikisoistaan, johon keväisin matkaavat kilpaillemaan maailman parhaat talviurheilijat. Helmikuussa Falunin hieno stadion on hiihdon MM-kisojen näyttämö, kesäisin se on monipuolinen ja suosittu lomakohte altainen ja aktiviteetteineen.

Falunissa on muutakin kuin urheilua. Sen tärkein nähtävyys on Unescon maailmanperintökohde, vanha kuparikaivos, jonka ympärille on luotu mielenkiintoinen museo.

Suuren pukeutumistilan lattioilla rahisee hiekka ja seinä täyttää punaisten sadetakkien rykelmä ja kymmenien punaisten kypärien valikoima. Hyllyillä kuivuu hiekan värjäämiä kumisaappaita. Tänne ei kesälläkään kannata tulla sortseissa, sandaaleissa ja t-paitaan pukeutuneena.

Edessä on viileä ja kostea matka kaivoskuilujen pimeyteen.

Aiomme laskeutua portaita pitkin 600 metrin syvyyteen maanalaiseen maailmaan. Sen kokivat tuhannet ihmiset, jotka loivat perustaa Ruotsin teollisuudelle ja menestykselle. He olivat oikeita mainareita, joiden ainoa työkalu oli raskas hakku ja tulisoihtu tukevasti hampaiden välissä.

Kaivoksen perustamiseen johti löytö 1300 vuotta sitten. Tämä puolestaan sai kaupungin sellaiseen kasvuun, että Falun oli Tukholman jälkeen maan toiseksi suurin kaupunki ja suurin teollisuuskeskus. Kuparin lisäksi kaivoksesta saatiin kultaa ja hopeaa.

Mainarin äärimmäisen raskasta työtä sekä alkeellisia ja äärimmäisen vaarallisia työoloja voi vain mielessään kuvitella. Loukkaantumiset ja kuolemantapaukset olivat päivittäisiä. Noinin aikoihin luotiin perusta ruotsalaiselle terveyden- ja sairaanhoidolle.

Sairaalassa amputoitiin vaikeasti loukkaantuneita. Leskille oli luotu avustusjärjestelmä siltä varalta, jos kaivosmies ei palannutkaan kaivoksesta elävänä. Perhe ei tuolloinkaan jäänyt heitteille. Vaihtoehtona yksinhuoltajaperheelle olisi ollut kerjääminen.

Tuohon aikaan myös alkoholin käytölle alettiin luoda rajoja, sillä alkoholismi oli ongelma. Syntyi alkoholin valvottu myynti, Systembolaget.

Falunin kuparikaivosalue ei ole pelkästään museo. Täältä saadaan Falunin punaisen mukaan valmistettua punamultamaalin raaka-ainetta. "Faluröd" värittää Taalainmaan kauniita puurakennuksia.

Kaivokselta matkataan Dalhallaan.

Maailmantähtiä Dalhallassa;

Taalainmaan punainen hevonen on koko Ruotsin symboli.

Taalainmaalla asuva Eino Peltoniemi tutkii entisöityä suomalaisten asuttamaa karjamajaa, jonka toisessa päässä oli pieni tupa ja toisessa päässä karjasuoja. Valtaosa näistä asumuksista on vuosikymmenten varrella lahonnut.

José Carreras, Tomas Ledin, The Beach Boys...

Vanha kalkkikaivos elää uutta aikaansa Dalhallassa. Kalkkikivikaivokseen rakennetussa amfiteatterissa akustiikka haakee vertaistaan. Viime kesänä luonnonnäyttämö ja -katsomo täyttyi ilta toisensa jälkeen maailmantähtien äänistä huikean akustiikan avulla.

Keskellä kaivoksen pohjaa on pieni lampi, sen vieressä iso esiintymisareena ja siitä nouseva katsomo. Alun perin alue ja kaivos muotoutuivat jättimäisen, maailman toiseksi suurimman meteoriitin törmäyksen seurauksena.

Kooltaan näyttämökraatteri on 150 metriä leveä, 400 pitkä ja 55 metriä syvä.

Esiytyksen aikana saattaa kuulla myös korppipariskunnan ääninäytteen. Se asuu pesäpuussaan kaivoksen reunalla ja pyrkää silloin tällöin ilahduttamassa konserttyleisöä.

Liput esityksiin maksavat 550 kruunusta tuhanteen kruunuun, kesän 2014 euron kurssilla 63-120 euroa riippuen esiintyjästä ja istuinpaikasta.

Dalahäst on Ruotsin symboli ja MM-kisojen palkinto.

Kun edellisen vuosisadan alussa metsätöissä raataneilla ruotsalaismiehillä ei ollut iltapuhteita, alkoivat he veistellä esineitä savottojen työjuhdist, hevosesta.

Vesteråsin piispa puolestaan yritti panna miesten iltapuhteita pannaan, koska uskomuksen mukaan noidat ratsastivat hevosilla ja eläimen kuvan tekeminen oli piispan mielestä noituuden edistämistä.

Piispasta ja noidista huolimatta hevosten veistäminen jatkuu edelleenkin Nusnäsin kylässä kasvavalla voimalla. Punaiseksi maalattu hevonen on noussut koko Ruotsin symboliksi.

Dalahästin teollinen valmistus alkoi kylässä vuonna 1928, kun Olssonin 13- ja 15-vuotiaat veljekset perustivat yrityksen. Tuote ja valmistustapakin on tänään sama kuin tuolloin.

Pienemmät hevosen veistetään lepästä, suuremmat männystä, Alueella on 50-60 perhettä, joissa Taalainmaan hevosia veistetään. Olssonin verstaassa tehdään loppusilaus ja maalaus. Päivässä syntyy 500 hevosta maailman markkinoille.

Ruotsalaiset osaavat verkostoitua, jakaa työtä ja toimeentuloa.

FAKTAT FALUN

Stora Kopparberget

Falunin kuparikaivos

Sijainti: Taalainmaalla Ruotsissa Falunin kunnassa, noin 3-4 tunnin ajomatka Tukholmasta Suomen lautoilta.

Falun: Taalainmaan pääkaupunki Begslagenin metsäisellä vaara-alueella Tukholman luoteispuolella Falunin kunnassa. Asukkaita kaupungissa on 37 000, koko kunnassa 56 000. Kaupunkioikeudet se sai 1641.

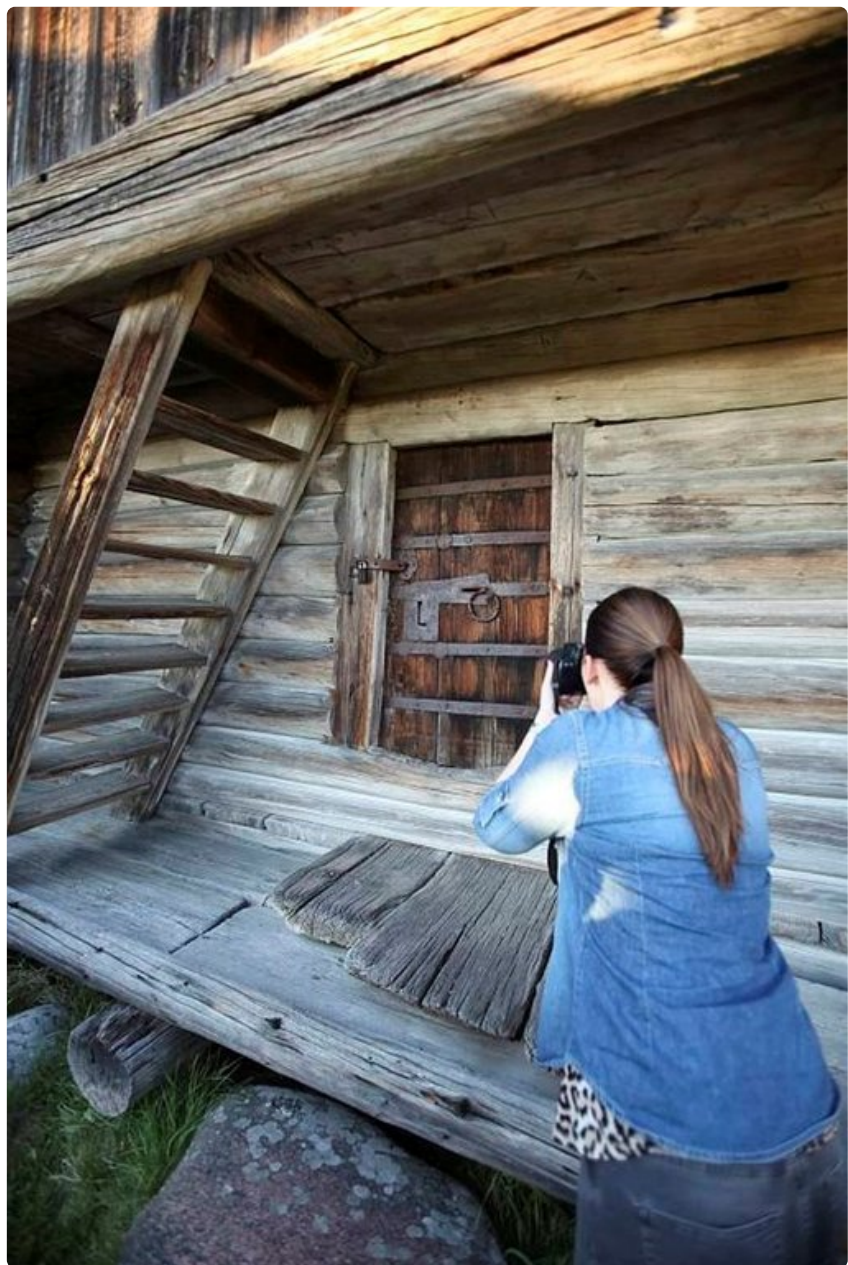
Perustettu: Vuonna 1288, luultavasti maailman vanhin kaivosyhtiö. Merkkejä toiminnasta on jo 800-luvulta.

Louhinta loppui: 8.12.1992

Kaivoksen merkitys: Vaikuttanut koko Ruotsin kehitykseen. Maan talous oli suurvaltakaudesta riippuvainen kuparivuoren malmista. Kaupankäynnillä rahoitettiin sotia.

1600-luvulla maailman suurin kuparintuottaja ja tuotti aika ajoin kaksi kolmasosaa koko maailman kuparista.

Tuotteet: Kuparituotteita myytiin Eurooppaan kirkkojen, linnojen ja palatsien kattomateriaaliksi.

Siljan-järven rannalla kuvankaunis Tällbergin kylä lumooa kesäillan auringon laskiessa suuren järven taakse tuntureiden syliin tai rannattoman järven horisonttiin.

Kuparista tehtiin myös valuuttana käytettyjä kupariplootuja.

Oheistuotteena Falukorv-makkara sekä falunin punainen seinämaali, faluröd, Suomessa punamulta.

Unescon maailmanperintökohde: 13. joulukuuta 2001

Dalarnas Museum

Taalainmaan maakuntamuseo

Sijainti: Stigaregatan 2-4, Falun

Avoinna: La, su ja ma 12-17, ti ja pe 10-17

Esillä:

o 500 teosta 1800-luvulta nykypäivään

o Falunissa asuneen nobelisti Selma Lagerlöfin työhuone ja kirjasto

o perinteisiä värikkäitä Taalainmaan hevosia, joista on tehty myös nykytaideversioita

o Falunin kuparikaivosteollisuuden kauden historiaa ja ihmisten elämää (liittyen Faluniin maailmanperintökohdeena)

o p. +46 23 765500

www.dalarnasmuseum.se

Jussi Björling -museo

Mikä: Suomalaiset sukujuuret omaavan maailmankuulun oopperalaulajan kuoleman jälkeen perustettu kotimuseo Ruotsissa.

Missä: Borganasvägen 25, Borlänge

Avoinna: Ma-pe 11-18, la 10-14 ja su 12-17.

Pääsymaksu: Aikuiset 50 ja opiskelijat 25 kruunua, lapset ilmaiseksi.

Kuka: Johan Jonatan Björling syntyi 5.2.1911. Häntä pidetään edelleen yhtenä kaikkien aikojen parhaista oopperalaulajista. Suomalainen isoäiti Henrika Matilda Lönnqvist.

Esiintymiset: Jussi Björling esiintyi 54 oopperaosassa ja oli kiinnitettyinä muun muassa New Yorkin Meropolitan oopperassa, teki lukuisia levytyksiä ja keräsi näkemisen arvoisen jäämistön kotiinsa.

Historiaa: Björling kuoli alkoholismiin vuonna 1960, alle 50-vuotiaana. Koko hänen sukunsa oli lyhytikäistä.

Taalainmaan-matkan ehdoton kohde on Falunin kuparikaivos, jonka syvyyksiin, aina 600 metriin, pääsee ihmettelemään kaivosmiesten ankaria olosuhteita.

Falunin hiihtokeskus näyttää kesällä aivan toiselta kuin talvella. Helmikuussa näissä maisemissa on hiihdon MM-kisat.

Näin taalainmaalainen perhe asui.

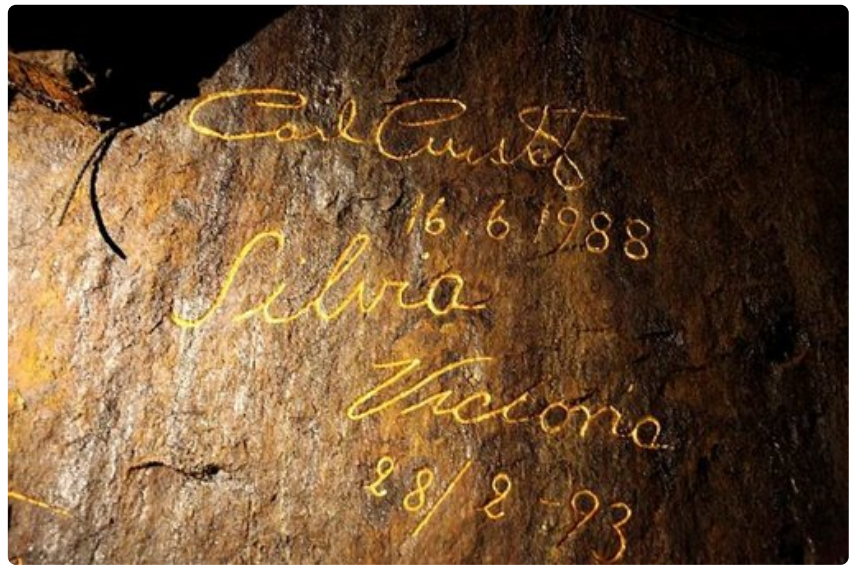
Jussi Björling -museum.

Maailmankuulu ja suomalaiset sukujuuret omaava tenori Jussi Björling herää eloon kotimuseossa Borlängessa.

Sundbornissa on Carl Larssonin kotimuseo, jossa kamera ei pääse ulko-ovea pitemmälle.

Kuninkaallisetkin ovat käyneet syvimässä kaivoskuilussa kirjoittamassa nimensä kultakirjaimin.

Hiljainen veistäjä ja sahaaja Bengt Sundberg on 12 vuoden aikana sahannut miljoonia hevosaihoita ja veistänyt tuhansia.